

κῶ, αὐλίας, ἐλευθερίας, καὶ τῆς πραγματικῆς γνώσεως τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου. Ἐὰν καὶ ἀντέθετεν εἰς τὸν Λόγον τὴν ἀποκάλυψιν, καὶ ταύτην ἤθελεν ὀδηγῶν ἐκείνου, ἀλλ' ἔδειξεν εἰς τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως Θρησκείαν καὶ εἰς τὴν Θεολογικὴν Ἠθικὴν θέσεις, αἵτινες εἶναι ἀτοποι, καὶ ἠνάγκαζεν τὸν φιλαλήθη εἰς βαθυτέραν ἐξέτασιν. Εἰς τὰς μετὰ Λεκλέρκου, Ιακελάτου, Λεϊβνιτίου καὶ ἄλλων λογομαχίας του ἔδειξε φιλοσοφικὴν ἰσχυρίαν καὶ ἀξίαν, καὶ εἰργάζετο διὰ τῶν συγγραμμάτων του εἰς μεγαλητέραν τοῦ φωτισμοῦ ἐξάπλωσιν. Ἐπολεμήθη δὲ ὁ Πυρρῶνισμός ὑπὸ Μερσένου (ἀπ. 1648.), Μαρτίνου Σχῶκου (ἀπ. 1665.), Ἰωάννου Σίλωνος (ἀπ. 1666.), Βιλλεμάνδου, καὶ Ἰωάννου Πέτρου Κρυσάζου (ἀπ. 1748.), Φορμέου (ἀπ. 1770.), ἄλλα δὲ ἀνηρέθη.

§. 336. Εἰς ἀπὸ τοὺς μεγίστους γραμματισμένους καὶ φιλοσόφους ὑπῆρξε Γοτφρείδος Βιλέλμος Λεϊβνίτιος· ὁ μέγας του νοῦς ἐνηγκαλίσθη πᾶν ἀξιόμαθον, μάλιστα δὲ Μαθηματικὴν καὶ Φιλοσοφίαν· καὶ οὐκ ὀλίγοι σκοπὸς τῶν ἐπιστημῶν δὲν τοῦ ἦτο ξένος· εἰς πόσαν μίαν ἔκαμεν ὁ φιλοσοφικὸς νοῦς του προβλήματα καὶ εὐρήματα εἰς διόρθωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς μαθήσεως. Ἐπίστρεψε σχολὴν, ἣτις ἔλαμψε διὰ τῆς βασιμότητος καὶ τοῦ συστηματικοῦ πνεύματος, ἐκρήμνισεν ἐντελῶς τὴν Σχολαστικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐξήπλωσεν εὐεργετικὴν ἐνέργειαν εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Εἰς ὅλα ταῦτα ὑπέσρωσε τὴν βᾶσιν ὁ Λεϊβνίτιος διὰ τῆς παραθέσεως τῶν μέχρι τοῦδε φιλοσοφικῶν συστημάτων, διὰ πνεύματος γυμνασμένου, καὶ ἀρχετύπως πεπαδευμένου, διὰ τῆς ἐκ-

τεταμένης του ἀναγνώσεως, διὰ τῆς ἐλευθεριότητος τῶν φρονημάτων του, (τὰ ὅποια ὡς καὶ εἰς τὰ ἀμεληθέντα καὶ ἀπορριφθέντα φιλοσοφήματα εὔρηκαν ὑλὴν εἰς ὀκρίδες ἐρευνᾶν), διὰ τῆς ὀρμονικῆς αἰσθήσεώς του, διὰ τοῦ πλήθους θεωριῶν, ἰδεῶν, υποθέσεων, τὰς ὁποίας τὸ εὐρετικὸν πνεῦμα του ἐκπέμπει ὡς φωτοδύλους σπιυθῆρας, καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ συστηματικὴν ἔνωσιν ἀφῆκεν εἰς ἄλλους. Ἐγεννήθη δὲ τὸ 1640 τὴν 21 Ἰουνίου εἰς Λειψίαν, ὅπου ἦτο διδάσκαλος ὁ πατήρ του· ἐδιδάχθη τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ Μαθηματικὴν, καὶ τὰ Δοκίμια ἀνέγνωσεν εἰς τὸ πρωτότυπον τοὺς ἑλαστικούς, μάλιστα Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην, τοὺς ὁποίους νέος ὢν ἐπροσπάθησε νὰ ἐνώσῃ. Αἱ ἐκτεταμέναι του ἀναγνώσεις, αἱ ἀλληλογραφίαι του, αἱ ἐκ νεότητός του ἐξετάσεις, αἱ περιηγήσεις του, αἱ μὲ τούς ἐπίσημους γραμματισμένους καὶ πολιτικούς καὶ Ἡγεμόνας τοῦ καιροῦ του σχέσεις του, ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν μεγίστην του παιδείαν· ἀπέθανε δὲ τὸ 1716 τὴν 14 Νοεμβρίαν εἰς τὸ Ἀυνόβερ, μουσικός ὢν σύμβουλος καὶ βιβλιοθηκάρχος, τιμηθεὶς καὶ ἀπὸ τούς συγχρόνους του, καὶ προτέτι πρὸ ὀλίγου μνημείον.

§. 337. Ὁ Λεϊπνίτιος ὠδηγήθη εἰς τὸ σύστημα του ἀπὸ τὸ χρονικὸν πνεῦμα, ἀπὸ τὴν μετ' ὄξυνοίας παράθεσιν τῶν περιφημοτάτων φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός του τὴν καρποφορίαν εἰς εὔρεσιν ὑποθέσεων, μεταρρυθμισμὸν καὶ παράθεσιν τῶν ἀντιθέτων θεωριῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ὀκρίδῃ γνῶσιν τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν· ἠθέλησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν Φιλοσοφίαν, ὡς νὰ χαίρῃ ἐπιστημονικὴν τελειότητα, καθὼς καὶ ἡ Μαθηματικὴ, καὶ

να παύσωσιν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειάν της αἱ μὲ τὰς ἄλλας φα-
 τρίας καὶ μὲ τὴν Θεολογίαν ἔριδες. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη
 μάλιςα περὶ βελτιώσεως τῆς μεθόδου, καὶ περὶ τινῶν ὑλι-
 κῶν ἀρχῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ ἐκλείψωσιν αἱ
 εἰς τὰ ἀξιολογώτατα ἀντικείμενα δυσκολίαι, καὶ μετ' αὐ-
 τῶν καὶ τὰ αἷτια τῆς ἔριδος τῶν ἀντιφερομένων φατριῶν.
 Ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Φιλοσοφία ἔπρεπε νὰ ἐκτεθῆ καθὼς ἡ Μα-
 θηματικὴ, καὶ ἐνηγκαλίσθη τὸ σύστημα τῆς συλλογιστικῆς
 δόξης, καθὼς τὴν εἶχαν συλλάβειν Πλάτων καὶ Καρτέσιος,
 καὶ τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδον· διὰ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ
 ἀπορρίψῃ παντάπασι τὴν Σχολαστικὴν. Ὑπάρχουσι ἀναγ-
 καταὶ ἀλήθειαι, τῶν ὁποίων ἡ βεβαιότης δὲν δύναται νὰ
 γεννηθῆ ἀπὸ τὴν πείραν, ἀλλ' εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν θεμε-
 λιωμένα, ὅχι μόνον Μαθηματικαὶ, ἀλλὰ καὶ Φιλοσοφικαί.
 Εἰς τοῦτον τὸν καθ' ἑαυτὸν ὀρθὸν σχασμὸν καὶ εἰς τὴν
 σπουδὴν τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Καρτεσιανισμόν ἀπὸ τὰ
 ἀναπόδεικτα, εὐρίσκεται τὸ κλειδίον τοῦ Λεϊβνιτισμοῦ,
 ὅς τις φαίνεται καθαρῶς εἰς θεωρίαν τοῦ τινα τῆς Λωκ-
 κιακῆς ἀντίθετον, καὶ εἰς τὴν Μοναδολογίαν, καὶ εἰς τὴν
 Θεοδικίαν του.

§. 338. Αἱ ἀναγκαταὶ ἀλήθειαι εἶναι ἔμφυτοι, ἔχῃ
 πραγματικῶς, ἀλλὰ κατὰ διάθεσιν· διότι ὑπάρχουσι ἐν-
 νοιαὶ σκοτειναί, καθαραί, συγκεχυμένα, καὶ εὐκρινεῖς· ὅ-
 λαὶ αἱ αἰσθητικαὶ εἶναι συγκεχυμένα· αἱ εὐκρινεῖς γνώσεις
 εἶναι ἰδίαὶ τοῦ νοός. Τὸ Καρτεσιακὸν τῆς ἀληθείας κριτή-
 ριον εἶναι ἀνέκανον· οἱ κανόνες τῆς Λογικῆς, σύμφωνοι
 τῶν τῆς Μαθηματικῆς, εἶναι διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον τε-
 λειότεροι. Πρέπει ὅλα νὰ ἀποδεικνύωνται μὲ ἀκράδαν-
 τούς ἀρχάς, αἷτιους εἶναι τριτολογεῖσαι κρίσεις· καὶ αἱ

μὲν ἀναγκαῖαι ἀλήθειαι πρέπει νὰ ἀποδεικνύωνται ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιφάσεως διὰ τῆς τοῦ συνθέτου εἰς τὰ ἀπλούστα ἀναλύσεως· αἱ δὲ ἐνδεχόμεναι, ἐκ τῆς τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ὅς τις μᾶς ὀδηγεῖ εἰς ἀπόλυτον τινα καὶ ἔσχατον λόγον ἔκτος τῆς σειρᾶς τῶν ἐνδεχομένων πραγμάτων· αἱ ἔννοιαι, ὅσαι τρέφονται εἰς ἀντικείμενα ἔκτος τῆς ψυχῆς, πρέπει νὰ συνάπτονται μ' αὐτὰ καὶ νὰ συμφωνῶσιν· ἄλλως δὲ, εἶναι ἀπάται. Ὁ ἔσχατος λόγος τῆς ἀληθείας τῶν ἐμφύτων καὶ ἀναγκαίων ἀρχῶν εἶναι ὁ Θεός, ὅς τις εἶναι πηγὴ πάσης ἀναγκείας καὶ αἰωνίου ἀληθείας.

§. 33η. Κέντρον τοῦ Λεῖδνειακοῦ συστήματος εἶναι ἡ Μοναδολογία, διὰ τῆς ὁποίας ἐνόμισεν ὅτι εῦρηκε τοὺς τελευταίους λόγους τῶν πραγματικῶν γνώσεων. Πλάτων (ἴσως δὲ καὶ Γλίττων) ὠδήγησαν τὸ πνεῦμα του εἰς ταύτην, διὰ τῆς ὁποίας ἐσύναψε τὸν Πλατωνισμόν μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴν Φιλοσοφίαν. Ἡ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι ἐπάρχουσιν ἔντα σύνθετα· ἄρα καὶ ἀπλά· τὰ ἀπλά ἀποτελοῦσι τὸ σύνθετον· καὶ ἐπειδὴ ἡ αἴσθησις δὲν δύναται νὰ τὰ διακρίνη, μᾶς φαίνονται ὡς σύνθετα καὶ ἐκτεταμένα. Ὅλαι αἱ οὐσίαι εἶναι ἀπλάϊ, καὶ, καθὸ τοιαῦται, ἀμετάβλητοι ἀπ' ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν· περιέχουν δὲ αὐταὶ εἰς ἑαυτὰς τὴν αἰτίαν τῶν μεταβολῶν, καὶ ἐπειδὴ ὡς πραγματικαὶ οὐσίαι ἔχουσιν ιδιότητάς τινας, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλας, διότι δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσι δύο πράγματα σύμφωνα ἀπολύτως κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν ιδιότητας· ἐσωτερικαὶ δὲ ιδιότητες ἄλλαι δὲν ὑπάρχουσιν, εἰ μὴ ἀντιλήψεις· διὰ τοῦτο αἱ μονάδες εἶναι πνευματικαὶ δυνάμεις, αἵτινες προσπαθοῦν ἀδιακόπως νὰ μεταβάλλωσι τὴν κατάστασίν των, ἢ εἶναι πνευματικῶδη αἰ-

τόματα. Θεός είναι ἡ πρώτη ἀρχὴ πάσης γνώσεως καὶ τῆς πραγματικότητος καὶ οὐσίας τῶν ὄντων. Ὑπάρχει λοιπὸν μία ἄπειρος ἀρχικὴ μονάς, καὶ μονάδες παράγωγοι καὶ πεπερασμένοι, διακρινόμενοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ τοῦ βαθμοῦ τῆς ποιότητος τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι. Μονάδες χωρὶς ἀντιλήψεων (κοιμώμενα σώματα), μετ' ἀντιλήψεων (ψυχαι), μετ' ἀντιλήψεων (ψυχαι κτηνῶν), μετ' ἀντιλήψεων (λογικαὶ ψυχαι ἢ πνεύματα). Καὶ αἱ μὲν εὐκρινεῖς ἀντιλήψεις ἀποτελοῦν τὴν ἐνέργειάν των· αἱ δὲ συγκεχυμένοι, τὸ πάθος των· αἱ παράγωγοι μονάδες εἶναι ὅλα εὐσώματα· ἢ ὅλα τὰ πεπερασμένα ὄντα εἶναι συγκρίματα μονάδων· τινὰ μὲν κεντρικὴν μονάδα, τῆς ὁποίας σῶμα εἶναι τὸ σύγκριμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι μ' ἐκείνην πλησιέστατα συνημμένον, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου παρατηρεῖ ἐκείνη τὰ ἄλλα ἀπομακρυσμένα μέρη τοῦ κόσμου. Πᾶσα μονάς παριστάνει εἰς ἑαυτὴν ὅλον τὸ πᾶν κατὰ διαφοροὺς βαθμούς· δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ ἐπίρροια (*influxus physicus*), ἀλλὰ μόνον ἰδανικὴ συνέχεια, ἥγουν αἱ ἐσωτερικαὶ μεταβολαὶ πάσης μονάδος εἶναι τοιαῦται, ὡς συμφωνοῦν μετὰ τὰς μεταβολὰς τῶν ἀμέσως συνημμένων μ' αὐτὰς μονάδων· ὅθεν φαίνεται ὡσὸν νὰ ἐπηνύργουν εἰς ἀλλήλας· ὁ δὲ λόγος ταύτης τῆς συμφωνίας εἶναι ἰδρυμένος εἰς τὴν ἔπειρον σοφίαν καὶ παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, (ἀρμονία προδιατεταγμένη). Ἡ τάξις τῶν συνυπαρχόντων ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι τόπος, τοῦ ὁποῖου τὸ φαινόμενον διὰ τῆς ἀποπλανώσεως αἰσθήσεως εἶναι ἡ ἔκτασις. Χρόνος δὲ εἶναι ἡ τάξις τῶν ἐπ' ἀλλήλας συνακολουθουσῶν μεταβολῶν τοῦ κόσμου.

§. 340. Θεός εἶναι Μονάς μονάδων. Πᾶν ὄν εἶναι

ἀπαύγασμα (Fulguratio) ἀπὸ τὸν Θεὸν, περιωρισμένον διὰ τοῦ τῆς οὐσίας περιορισμοῦ. Θεοῦ οὐσία εἶναι ἡ ἀπόλυτος τελειότης· ἔχει ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα πραγματικῶς ἀπεριορίσως, ἐπειδὴ καὶ ἐν πραγματικὸν δὲν διαμάχεται μὲ τὸ ἄλλο. Εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἀρχὴ τῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου, καὶ τῆς οὐσίας ὅλων τῶν πραγμάτων. Εἰς τὸν νοῦν τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατοὶ ἢ ἐνδεχόμενοι ἄπειροι κόσμοι, ἀλλ' ἀπ' ὅλους τοὺς ἐνδεχομένους ἐδιαλέξε καὶ παρήγαγε τὸν ἄριστον, ἕως εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι αἰ. πλείσαι πραγματικότητες. Πᾶν πραγματικὸν εἶναι τὸ ἄριστον εἰς τὴν συνέχειαν, εἰάν καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐμπόρῃ νὰ εἶναι ἀτελές. Ἐκαστον οὖν ὑπάρχει διὰ τούτο, διὰ νὰ φθάσῃ τὸν ἐνδεχόμενον εἰς αὐτὸ βαθμὸν τῆς εὐδαιμονίας, καὶ καθὼ μέρος συνεισφέρει εἰς τὴν τοῦ ὅλου τελειότητα. Τὸ μεταφυσικὸν κακὸν εἶναι ἀναγκαῖον ὅριον εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πεπερασμένων πραγμάτων, ἐκ τοῦ ὁποῖου παρέπεται τὸ μὲν φυσικὸν κακὸν ὡς ὀδύνη, τὸ δὲ ἠθικὸν ὡς ἀμάρτημα. Τὸ ἠθικὸν κακὸν εἶναι ἰδρυμένον εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν πεπερασμένων πνευμάτων, καὶ εἶναι ἐξ αἰτίων προσδιωρισμένη ἐκλογή μιᾶς τινος ἐκ πολλῶν φυσικῶν ἐνδεχομένων πράξεων· καὶ μ' ὅλου ὅτι εἰς τὸν κόσμον πᾶν αἰτιατὸν εἶναι ἀναγκαῖον, πρέπει ὅμως ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀγνοῶν τὰ μέλλον, νὰ πράττῃ σοχαζόμενος διὰ λόγου τὸ καλῆτερον. Διὰ τούτων ἠθέλησεν ὁ Λεϊβνίτιος νὰ διαφύγῃ τὴν τυφλὴν εἰμαρμένην καὶ τὴν τυφλὴν θέλησιν τῶν Κάρτεσιανῶν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπευεργεῖ παντάπασιν ὁ Θεός. Ὁ Θεὸς δὲν θέλει οὔτε τὸ φυσικὸν, οὔτε τὸ ἠθικὸν κακὸν, ἀλλὰ τὰ παρεχώρησεν ὡς ἀναγκαῖα ἀκολουθήματα τῶν ἀναγκαῖων ὀρίων τῶν πεπερασμένων πραγμάτων, καὶ τὰ παρεχώρησεν οὕτω, καθὼς ἀπῆται ἡ ἐνδεχομένη τελειότης ὅλου τοῦ κόσμου,

ἐνώ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀγαθότης του ἔβαλε μεταξύ τῶν βαθμῶν τῆς σειράς τῆς φύσεως ἀρμονίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συνίσταται ἡ ὑπὸ Θεοῦ διοίκησις τοῦ κόσμου. Εἰς ταύτην τὴν Θεοδικίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Λεϊβνίτιος ἐθεβαίονε καὶ τὴν τοῦ λόγου μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν συμφωνίαν, καὶ ἐπαρτήρησε καὶ πολλὰ ἄλλα Θεολογικὰ δόγματα, ὡδηγήθη διὰ τῶν τοῦ Βαῦλου ἐλεγχῶν.

§. 341. Ὁ Λεϊβνίτιος δὲν ἀνέπτυξε τὸ σύστημά του ἐντελῶς καὶ ὁλοκλήρως, ἀλλὰ κατὰ μέρη. Τὴν πρακτικὴν Φιλοσοφίαν μόνον ἀκροθιγῶς προσέψαυσε. Τὰ πλείστα φιλοσοφήματά του εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἀναλυτικοῦ καὶ συνθετικοῦ πνεύματός του, παραθέσεως τῆς διαμάχης τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Θεολογίας, καὶ μονομεροῦς καὶ ἀτελοῦς ἐρεῦνης τῶν γνωστικῶν δυνάμεων. Προϋποθέτων, ὅτι διὰ τῆς νοήσεως ἐμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ἐπροσπάθησε νὰ εὔρη διὰ μόνου τοῦ νοῦς τὴν ὑποκειμένην βάσιν ἀπάσης γνώσεως, καθὼς ὁ Λώκκιος διὰ μόνης τῆς αἰσθήσεως. Διὰ τοῦτο συγχέει τὸ λογικῶς δυνατὸν μετὰ τὸ πραγματικόν, καὶ τὴν ἐποπτεῖαν μεταβάλλει εἰς γνῶσιν. Ἐὰν τὸ σύστημά του ἦτο σερεῶν, ἤθελεν εἶσθαι ὀποδεδείγμενος γενικὸς προορισμὸς, μετὰ τὸν ὁποῖον δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἐλευθερία τῶν λογικῶν ἔντων. Ἡ φιλοσοφία του, γεμάτη ἀπὸ τολμηρὰς ὑποθέσεις καὶ λαμπρὰς ἀνακαλύψεις, συνήργησε μεγάλως εἰς τὰς προόδους τοῦ λόγου. Ἐφερε εἰς κυκλοφορίαν πολλὰς νέας θεωρίας, εἰς τὰς ὁποίας συνεισέφερε πολὺ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξεφράσθη. Ἐυρηκε πολλοὺς ὁπαδοὺς, οἵτινες εἰργάζοντο πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐμπέδωσιν τῶν θέσεών του· ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐναντίους, οἵτινες ἐκτύπησαν τὴν φιλοσο-

φίαν του πλείον κατά τὰς ἀρχὰς παρὰ κατά τὰς συνεπείας· ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ζωηρὰ ἔρις, καὶ μεγάλη ἀγάπη τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεπτύσσετο κατὰ μικρὸν βαθεῖα εἰσχώρησις εἰς τὰς θεμελιώδεις συυθήκας τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως.

§. 342. Τοῦ Λεῖδνιτίου ἡ φιλοσοφία εὐηρέσησε μὲν κατὰ πολλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀκαδημαικοὺς διδασκάλους· ἐπειδὴ δὲ οὖν εἶτο συντεταγμένη εἰς διδακτικὸν σύστημα, καὶ ἐν ταυτῷ δὶ' ὡς περίφημοι καὶ ἀξιόλογοι γραμματισμένοι Ἐρεμφρεῖδος Βάλθηρος Τεσχιρνεχάος (γεν. 1651 εἰς Κεισλιγσβάλλον, ἀπ. 1708), καὶ Χριστιανὸς Θωμέσιος (γενν. 1655 εἰς Λειψίαν, ἀπ. εἰς Ἀλλην 1728) ἐπροσπάθησαν νὰ ἐνεργήσωσι κατὰ διάφορον τρόπον τὴν τῆς φιλοσοφίας μεταρρύθμισιν, ἐξωθοῦντες τὴν τῶν σχολείων φιλοσοφίαν, ὃ μὲν πρῶτος διὰ τῆς εὐρετικῆς τέχνης καὶ τῆς Μεθόδου τῆς ἐπισημονικῆς παρατηρήσεως, ὃ δὲ δεύτερος διὰ τῆς πρακτικῆς ἐννοίας καὶ τῆς καλλιέργειας τῆς Γερμανικῆς γλώσσης· διὰ τοῦτο ἐμποδίσθη χρόνον τινα ἢ εἰς τὰ πανεπιστήμια αὐτῆς ἐξάπλωσις, καὶ ἡ ἀπεριόριστος αὐτῆς εἰς τὴν Γερμανίαν κυριότης. Εἰς δὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν ἐσάθησαν ἔμπροσθεν τῆς ἄλλα ἐμπόδια· Ἐκ δὲ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Λεῖδνιτίου ἔξοχοι ἀνεφάνησαν Μιχαήλ Γοττλείδος Ἀῦσιχος (γενν. 1683 εἰς Δάνσικου, ἀπ. 1752 εἰς Βιένναν), καὶ Χριστιανὸς Βόλφιος, ὃ περιφημώτατος, ὃς τις ἔδωκεν εἰς τὴν ἐκείνου φιλοσοφίαν μεγίστην ἐνέργειαν, καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ Βιλφρίγγερος, καὶ Βαουμζκάρτης.

§. 343. Χριστιανὸς Βόλφιος (γενν. 1679· εἰς Βρεττανίαν) ἐπαιδεύθη διὰ τῆς μελέτης τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Κλαστικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τοῦ νοῦς

Θεραπευτικῆς ἀπὸ τὸν Τεσχιρινεχάν, καὶ ἔγειυσεν ὁ μέγιστος καὶ βασιμώτατος Φιλόσοφος τῆς δογματικῆς σχολῆς. ἔῤιχε πλέον ἀναλυτικὸν καὶ συστηματικὸν παρὰ ἀρχέτυπον πνεῦμα· ἔδωκεν ὅμως διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν Λεϊπνικίου φιλοσοφίαν πολὺν χρόνον τὴν μεγίστην ἐξάπλωσιν καὶ κυριότητα· ἐξώρισεν ἐντελῶς διὰ τῶν Γερμανικῶν διδακτικῶν βιβλίων του τὴν Σχολαστικὴν ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ πανεπιστήμια (εἰς τὸ ὅποιον συνήργησε καὶ ὁ Θωμάσιος), καὶ ἀπέκτησε δόξαν ἀθάνατον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν τῶν Γερμανῶν, καὶ τὴν αὐτῶν αἰσθησὶν τῆς βασιμότητος καὶ Μεθόδου. Ἡ αὐτοῦ Magister-disputation ἔδειξε τὴν τάσιν τοῦ πνεύματός του. Τὸ 1707 κατεστάθη εἰς Ἄλλην διδάσκαλος τῆς Μαθηματικῆς· ἐρίζουν δὲ μετὰ τοὺς φθονερούς συναδελφούς του, καὶ μάλιστα τὸν Ἰω. Ἰωακείμ. Λάγγιον, κατηγοροῦντα αὐτὸν ὡς ἄθεον, ἐξώσθη τὸ 1723, καὶ ἔγεινε διδάσκαλος τῆς Φιλοσοφίας εἰς Μαρσβούργιον· ἀλλ' ἐντιμώτατα ἀνακαλεσθεῖς εἰς Ἄλλην τὸ 1740, ἔζησεν ἐκεῖ ἀπολαύων τὴν χαρὰν τοῦ κλέους του, καὶ ἀπέθανε τὸ 1754 τὴν 9 Ἀπριλίου.

§. 344. Ὁ Βόλφιος εἶναι ὁ πρῶτος Φιλόσοφος, ὃς τις συνέταξε τελείαν τῶν ἐπιστημῶν ἐγκυκλοπαίδειαν, καὶ ἐδίδαξε τὰ πλεονέστερα αὐτῆς μέρη. Μέρη τῆς μὲν Θεωρητικῆς φιλοσοφίας εἶναι Λογικὴ, καὶ Μεταφυσικὴ περιέχουσα τὴν Ὀντολογίαν καὶ Ψυχολογίαν καὶ Κοσμολογίαν καὶ Θεολογίαν· τῆς δὲ πρακτικῆς, Γενικὴ πρακτικὴ φιλοσοφία, Ἠθικὴ, Δικαίωμα τῆς φύσεως, Πολιτικὴ. Τὴν ὅλην εὗρηκεν προσυναγμένην ἤδη ἀπὸ ἄλλους, καὶ παρέλαβεν ὅλην τὴν Λεϊπνικίαν σύστησιν, ἐξαιρέσας τὸ τῆς οὐτιληπτικῆς δυνάμεως, τῶν Μονάδων καὶ τῆς προδιατεταγμένης ἁρμονίας, τὰ ὁ-

Περίοδος Γ'. Τμήμα Β'. Περιοχή Β'. Κεφ. Α'. 237

πρῶτα ἐξέλαβεν ὡς ψιλὰς ὑποθέσεις· ἀλλ' ἐγέμισε καί τινα κενὰ αὐτοῦ μέρη διὰ νέων ἰδεῶν καὶ ἀναπτύξεως τῶν δεδομένων. Τὸ κυριώτερόν του προτέρημα ὑφίσταται εἰς τὴν ἐνότητα, σύνδεσιν, καὶ συστηματικὴν ἀλληλουχίαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸ ὅλον διὰ Μαθηματικῆς μεθόδου, νομίζων αὐτὴν ἐντελῆ ἐφαρμογὴν τῶν τῆς Λογικῆς κανόνων. Μὲ ταύτην τὴν Μέθοδον ἐδοξάσθη μεγάλως, διὰ τὴν βασιμότητα, τάξιν, εὐκρίνειαν τῶν ἰδεῶν, καὶ διὰ τὴν προσδιορισμένην ὀνοματολογίαν. Σφάλματα δὲ τῆς φιλοσοφίας του εἶναι τὰ ἐφεξῆς· ὅτι μόνου εἰς τὴν διάνοισιν ἠσχολήθη, καὶ παρέβλεψε τὰς εἰδικὰς καὶ ὑλικὰς συνθήκας τῆς γνώσεως· καὶ ἐξελάμβανε τὴν Φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τοῦ δυνατοῦ, ἢ δυνατὸν, καὶ ἔλαβεν ὡς πρώτην ἀρχὴν ἀπάσης γνώσεως τὴν ἀντίφασιν· ἔταξεν εἰς τὴν κορυφὴν τῶν ἐπιστημῶν ἰδέας καὶ ἔρισμούς, καὶ ἀφῆκε τὴν πραγματικὴν αὐτῶν σημασίαν· δὲν παρέσχε κανέν διακριτικὸν γνῶρισμα τῶν λογικῶν καὶ ἐμπειρικῶν γνώσεων· ἠμέλησε τὴν διακρίσιν τῶν ἰδίων τῆς Μαθηματικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν καὶ τὴν ὕλην. Ἡ μέθοδος τὸν ἐμπόδισε νὰ ἀνιχνεύσῃ τὸν λόγον καὶ νὰ οἰκειωθῇ μὲ τὸ γινώσκειν, καὶ τοῦ ἐγέννησε τὴν φαινομένην εὐκολίαν τοῦ ἀποδεικνύειν τὰ πάντα· ἢ κατάχρησις τῆς μεθόδου ἐπροξένυσε τελευταίου διὰ τὴν πολυλογίαν καὶ κενολογίαν ἀηδίας εἰς τὰς θεωρητικὰς καὶ μάλιστα εἰς τὰς Μεταφυσικὰς ἐρεῖνας.

§. 345. Ζηλοτυπία καὶ μίσος καὶ φανατισμὸς ἔκαμαν κινδυνώδες τὸν Βολφίου ἐχθρὸν τὸν Ἰωάννην Ἰωακείμ Λάγγιον (ἔγεν. 1670 εἰς Γαρδελίαν, ἀπὸ 1709—1744. διδάσκαλος τῆς Θεολογίας εἰς Ἀλλην) φανατικῶδη καὶ θεοδραστῆ ἀνδρα, ὅστις κατεδύθη ἐναντίου

εἰς τὴν φιλοσοφίαν του, ὡς οὖσαν ἐναντίαν καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν κακοδοξίαν· διηρέθισε καὶ ἄλλους τοῦ ἐχθροῦς, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν εἰς τὰ πανεπιστήμια παράδοσιν τῆς Βολφιακῆς φιλοσοφίας διὰ τοῦ Θεολογικοῦ Συλλόγου· οἱ πλείοτεροι αὐτῆς ἐχθροὶ ἦσαν γραμματισμένοι μὲ περιωρισμένον φιλοσοφικὸν πνεῦμα, καὶ τὴν ἐπολέμουν ἢ ἐκ προλήψεως καὶ φανατισμοῦ, ἢ ἀπὸ ἀξιεπαύτου ζήλου τοῦ νὰ διαφυλάξωσιν τὴν ἐλευθεροφροσύνην, καὶ ἀπὸ μίσους τῶν αἰρετικῶν ταραχῶν· ὀλίγοι δὲ τινες τὴν ἐξέτασαν μὲ βάσιμον πνεῦμα, καὶ ἐφημίσθησαν, καθὼς Ἰωάννης Πέτρος Κρυσάζος, Ἰωάννης Ἀνδρίας Ρυδίγηρος, καὶ ἐξαιρέτως Χρῖσ. Ἀυγ. Κρούσιος, καὶ Ἰω. Γε. Δαρίης· αἱ πλείοτεραι λογομοχίαὶ τὸ ὅλον σύστημα δὲν ἐκείραξαν, ἀλλὰ μέρη μόνον αὐτοῦ τινα, καὶ μάλιστα τὴν Μοναδολογίαν, τὴν Προδιατεταγμένην ὁρμονίαν, τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὸν προορισμὸν· σπεράδην δὲ ἔγειναν καὶ λεπταὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς Μεθόδου.

§. 346. Ἀνδρίας Ρυδίγηρος (γενν. 1673. εἰς Ροχλίκιον, ἀπ. 1731 εἰς Λειψίαν), ἐπίσημος διὰ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα του, διὰ τὴν ὀξύνοϊαν καὶ πολυμαθειάν του· ἐπαρατήρησεν εἰς πολλὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἕως τότε Φιλοσοφίας, καὶ ἐπροσπόθησε νὰ τὴν μεταρρυθμίσῃ· ἀλλὰ μετεβάλλετο συχνάκις, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σερνεύθῃ εἰς κἀνὲν σύστημα, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε ἡ βαθύνοϊα. Τὰ χιήριζα ὑπουργήματά του ἔγειναν εἰς τὴν Λογικὴν, τὴν ὁποίαν δὲν διέκρινεν ἀπὸ τὴν Μεταφυσικὴν, καὶ εἰς τὰ περὶ ἀληθείας καὶ πιθανότητος, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἦσαν ἡμελημένα. Οἱ σοχασμοὶ του περὶ τῆς μεθόδου τῶν αἰσθητικῶν (Μαθηματικῶν), καὶ νοητικῶν (Φιλοσοφικῶν) ἀποδείξεων πε-

ριέχουν καθαράς και λαμπράς θεωρίας, και τὰ πρῶτα σπέρματα ὀξυτέρας διακρίσεως τῆς Μαθηματικῆς ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν. Βάσις τῆς Φιλοσοφίας εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ αἰσθησις και τὸ πραγματικόν. Ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς, καθὼς και ὄλων τῶν κτισμάτων, ἔχει ἕκτασιν ὡς ἡ οὐσία τῶν σωμάτων εἶναι ἑλαστική. Ἰωάννης Πέτρος Κρυσάζος (ἀπ. 1748.) ἔκρινε βασιμώτατα τὴν Βολφιακὴν φιλοσοφίαν ὡς ἄτο ἐκλεκτικὸς, καθὼς και ὁ Βουδδαῖος Βάλγος, Ὁλλμάνος, και πολλοὶ ἄλλοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου· ἀλλὰ τὰ συγγράμματά του περιέχουν θησαυρὸν εὐτυχῶν παρατηρήσεων και ὑγιῶν κρίσεων.

§. 347. Χριστιανὸς Ἄυγ. Κρούσιος, πρῶτος τῶν τοῦ Βολφίου ἐναντίων διὰ τὴν βασιτα φιλοσοφικὴν του ὀξύνοιαν. Ἐγεννήθη εἰς Λίνναν τὸ 1712, και παιδευθεὶς ὑπὸ Ῥυδγέρου ἔγινε τῆς Φιλοσοφίας και τῆς Θεολογίας δάσκαλος εἰς Λειψίαν, ὅπου ἀπέθανε τὸ 1776. Τὴν πρὸς τὸ Βολφιακὸν σύστημα ἀποστροφὴν του ἐκληροδόμησεν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του, και τὴν ἔυξησε διὰ τῆς πιζῆς εἰς τὸ Θεολογικὸν σύστημα προσηλώσεώς του, και διὰ τῆς πρακτικῆς του αἰσθήσεως. Ἐπροσπάθησε νὰ εὕρη τὸ ἀληθινὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι σύμφωνα με τὸν ὑγιᾶ λόγον και με τὴν Θεολογίαν, και ἐδιώρθωσε τὰ σφάλματα τοῦ Βολφιακοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα ἐκατηγόρει τὴν κατάχρησιν τοῦ ἀποχρῶντος λόγου. Διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ κύριον σφάλμα τῆς τότε Φιλοσοφίας, τοῦ ἔλειπε τὸ βάθος τοῦ πνεύματος, και τὸ χάρισμα τῆς εὐκρινούς διανοίας, και ἐξέταξε μοιομερῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· διὰ ταῦτο εἶν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἀληθινὴν μεταρρίθμισιν, μ' ὄλον ὅτι εὕρηκε πολλὰ

ὀρθά. Ἡ Φιλοσοφία κατ' αὐτὸν εἶναι τὸ συμπλήρωμα τοῦ τῶν λογικῶν ἀληθειῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀντικείμενα διαρκούσι πάντοτε· διαφέρει δὲ ἀπὸ τῆν Μαθηματικὴν κατὰ τὸ ἀντικείμενόν της καὶ τὴν μέθοδον. Μέρη αὐτῆς εἶναι Λογική, Μεταφυσική, καὶ πειθαρχικὴ φιλοσοφία. Ἀντὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιφάσεως ὑπέβαλε τὴν ἀρχὴν τῆς νοητότητος, ἣτις περιέχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀντιφάσεως, καὶ τὴν τῶν μὴ συναπτῶν, καὶ τῶν μὴ ὀφρισίμων· καὶ παρήγαγε τὴν βεβαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ὅπῃ ἐσωτερικὴν τε καὶ ἀνάγκην καὶ κλίσην τοῦ νοῦς, καὶ τελευταίον ἀπὸ τῆν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν λογικὴν του ἤρχιζεν ἀπὸ τῆν Ψυχολογίαν· εἰς τὴν ψυχὴν ἀπέδιδε πολλὰς ἀρχικὰς διαιρέσεις. Εἰς τὴν Μεταφυσικὴν ἐπεριώριζε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀποχρῶντος λόγου διὰ διακρίσεως τῆς ὑπαρκτικῆς καὶ ποιητικῆς αἰτίας, καὶ διὰ τῆς ὑποθέσεως πρώτης τινοῦ ἐνεργείας τῆς ἐλευθερίας, διὰ τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔγινεν ἀδιάφορος. Ἐδιώρθωσε μὲν τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως· τὸν δὲ τρόπον καὶ τὸν χρόνον ἤθελεν ὑπαρξεν ὀφρημενην. Ἀπέβαλε μὲν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἰδέας τῆς τελειοτάτης οὐσίας (διότι ἐδῶ συγγέεται ἰδανικὴ καὶ πραγματικὴ ὑπάρξις) καὶ τοῦ συμβεβηκότος τοῦ κόσμου· τὴν ἀπέδειξε δὲ ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τὸ συμβεβηκός τῶν οὐσιῶν· ἐπαράσχε τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀπολύτως ἀδιαφόρου ἐλευθερίας ἐλεύθερον δημιουργὸν καὶ κύριον τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου ἡ θέλησις εἶναι ἀπόλυτος προσαγὴ εἰς τὰ λογικὰ ὄντα. Εἰς πολλὰ ἠκολούθησε τὸν Κρούσιον Ἰωαν. Γε. Δαρρίης (γεν. 1714, ἀπ. 1772.).

§. 348. Ἡ Βολφιακὴ φιλοσοφία, μὲ ὄλους τοὺς ἐχθροὺς καὶ διωγμοὺς καὶ ἐριδας, ἐκράτησε πολλοὺς ὀπα-

δούς, καὶ συνέζησε σχολὴν, ἣτις ἱκανὸν καιρὸν ἐπρώτευσ, καὶ ἐγέννητε πολλοὺς ἀγαθοὺς υἰάσ. Τὸ Βολφιακολεβνιαιτικὸν σύστημα ἐπρόσταυθη, ἐτελειοποιήθη, καὶ ἐμδῆκε πρῶτον μὲν εἰς ἀκριβῆ διδακτικὴν μορφήν, ἔπειτα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν εἰς ἐλεύθερον εἶδος μὲ ὅσα ἀπατεῖ ἢ αἰσθητικὴ κοίσις. Κατ' ὀλίγον δὲ ἐχάνατο τὸ ιδιόκτητόν του, ἀναμιγνυόμενον μὲ Γαλλικὰ ἰδιώματα· ἢ ὑπόληψις τῆς Μεταρυσικῆς ἔπεσε· δὲν ἐγένετο ἡ σπουδὴ εἰς ἐσωτερικὴν σύναψιν τῶν ἐννοιῶν, ἀλλ' εἰς ἐξάπλωσιν τῶν περιεχομένων. Τοῦ Λωκκίου ἡ ἐμπειρία εἰτεχνῶρει πάντοτε πλεον εἰς τὰ φρονήματα, καὶ ἡ ἀνακαινισθεῖσα μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ἐξήπλωσεν ἐκλεκτικόν τι πνεῦμα, τὸ ὁποῖον περισσύτερον ἐκαταγίνετο εἰς εὐαρέσῃσιν, παρὰ εἰς βασιμότητα.

§. 349. Οἱ περιφημότετοι Βολφριανοὶ εἶναι Γε. Βεροῦχ Βιλφίγγερσ γεν. 1693, ἀπ. 1750· Λουδοβ. Φιλ. Θύμινγγος γεν. 1697, ἀπ. 1728· Γουρ. Γοττ. Κάνζιος ἀπ. 1753· Ἰωαν. Πέτρος Ρέϋσχος ἀπ. 1754· Ἀλέξανδρος Γοττλ. Βαουμκάρτης (γενν. 1714 εἰς Βερολίνου, ἀπ. 1762 εἰς Φραγκφούρτιον παρὰ τὸν Ο.), ὅς τις ἐκλείσθη διὰ τῆς ὀξείας ἀναλύσεως τῶν ἰδεῶν, καὶ μὲ τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς Αἰσθητικῆς· Γε. Φρ. Μείεροσ ἀπ. εἰς Ἀλλήν τὸ 1777, μαθητῆς τοῦ προτέρου, ὑπεμνημάτισε τὰ διδακτικὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου του. Ἐρμάνος Σα. Ρεϊμάρσ (ἀπ. 1765.) ἤνωσε βασιμότητα καὶ εὐκρίνειαν εἰς τὰ συγγράμματά του τῆς Λογικῆς, Θεολογίας, καὶ τεχνικῆς ὁρμῆς τῶν ζώων. Γοττφρεϊδος Πλουκετος, ὅς τις ἐπροσπάθησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν Λογικὴν τὴν

Q

μεγίστην ἀπλότητα, νὰ εὐρῆ τὸν τῆς Λογικῆς λογαριασμόν, καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ κυριώτερα τῆς Μοναδολογίας. Ἰωάννης Ἑρρίκος Λαμβέρτος (ἀπ. 1777.), νοῦς ἐπίσημος εἰς τὴν Μαθηματικὴν καὶ Φιλοσοφίαν, ἐπροσπόθησε νὰ ἐμπεδύσῃ τὴν Λογικὴν καὶ Μεταφυσικὴν μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν, καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς ἀπλουστάτας ιδέας ὡς βάσει τῶν φιλοσοφικῶν γνώσεων, καὶ νὰ ἐπινοήσῃ μαθηματικούς τινες χαρακτήρας δι' αὐτάς. Εἶχε δὲ πληροφοθῆν οὗτος ὅτι ἡ Βολφιακὴ Μέθοδος εἰς τὴν Μεταφυσικὴν ἐχρειάζετο οὐσιώδεις μεταβολάς. Ἰω. Γε. Σούλλερος (γενν. 1720. εἰς Βυτιῆθρον, ἀπ. 1779.), πεφωτισμένος καὶ πνευματικῆς ἀνεχνευτὰς, ἤνωσε τὴν θεωρίαν μὲ τὴν παρατήρησιν, ἔλαβε προσεκτικούς τοὺς τότε εἰς τὸν τοῦ Ὀυμου Πυρρῶνισμού, καὶ ἐκοπίασεν ἀξιεποιύνως εἰς τὴν Αἰσθητικὴν. Μωσῆς Μενδελσόυος (γενν. 1729. εἰς Δεσσάου, ἀπ. 1786.), ἐσύναψε γλαφυρότητα καὶ εὐκρίνειαν καὶ εἰς τὰς θεωρητικὰς τοῦ ἐρεῦνας Περί ἐναργείας τῆς Μεταφυσικῆς, Περί ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ ἀθανασίας ψυχῆς· καὶ εἰς τὰς αἰσθητικὰς καὶ ψυχολογικὰς. Ἰωαν. Λυγ. Ἐβερχάρδος (ἀπ. 1808.), ὀξύρρους φιλόσοφος, ὅς τις ἐπροσπάθησε νὰ βάλῃ εἰς κίνησιν πάλιν τὴν Λεδνιτικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἐκοπίασε πλέν ἀξιεποιύνως εἰς τὴν ἐφημερομένην φιλοσοφίαν. Ἐρνέστιος Πλάτνερους, ἐδοκίμασε τὸ αὐτὸ, καὶ ὑποσυνῆψε μετ' αὐτοῦ εὐτυχεῖς ἀνθρωπολογικὰς ἐρεῦνας.

§. 350. Τὰ ἀποιελέσματα, τὰ ὅποια ἔκαμεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ Λωθκιακὴ ἐμπειρία, συνεργούσα τὸν Πυρρῶνισμόν καὶ τὴν ἀθείαν καὶ τὸ ἄθρησκον, ἐπαρακίνησαν ἕνα ὀξύρρους καὶ φωτισμένον ἄνδρα, ὅς τις ἠγάπα τὸ καλὸν

Περίοδος Γ'. Τμήμα Β'. Περιοχή Β'. Κεφ. Α'. 243

τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἦτο ὀξυσεβαστος διὰ τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα του, Γεώργιου Βερκελέϊου (γεν. 1684 εἰς Κερκλίνου τῆς Ἰρλανδίας, ἐκ τοῦ 1734 ἀρχιεπίσκοπος Κιλώινης, ὁπ. 1753.) νὰ σοχασθῆ, ὅτι τὸ σφάλμα τῆς παρεκδρομῆς ἐκείνης ἐνυπολαμβάνει εἰς τὸν σωματικὸν κόσμον, καὶ ὅτι ἡ ἐννοηματικὴ δόξα εἶναι ἡ μόνη ἐξοδος ἀπὸ ταύτην τὴν πλόνην, καὶ τὸ μόνον ἀληθινὸν σύστημα τῶν γνώσεων. Μὲ ἀσυνήθιστον ὀξύνοϊαν ἀνεκάλυψε τὰς δυσκολίας τῆς ἐξωτερικῆς πείρας, τὴν ἀσάφειαν τῶν ἰδεῶν οὐσίας, συμβεβηκότος, ἐκτάσεως· ἔδειξεν, ὅτι διὰ τῶν αἰσθήσεων μόνον αἰσθητικὰς ιδιότητας ἐμποροῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν οὐσίαν αἰσθητοῦ ἀντικειμένου, καὶ ὅτι ἡ ὑπόθεσις αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι ἀπάτη· ὁ ἄνθρωπος δὲν παρατηρεῖ ἄλλο, εἰμὴ τὰς ιδίας ἑαυτοῦ ιδέας· δὲν τὰς παρῶγει ὅμως αὐτὸς, ἀλλὰ πρέπει νὰ τοῦ μεταδοθῶσιν ἀπὸ τὸ ἀπειροτέλειον πνεῦμα. Διὰ δὲ τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος δημιουργὸς τῶν ἰδίων του ἀπατῶν καὶ τῶν κακῶν πράξεων· οὕτως ἐνόμισεν ὁ Βερκελέϊος, ὅτι ἀπέδειξε τὴν ἐννοηματικὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν προπαρασκευάσασθαι μὲν ὁ Μαλεμβράγγιος, ἐδίδαξεν δὲ ὁ Κολλίερος, καὶ ὅτι ἠφάνισεν πρόρριζον τὸν ἀθεϊσμόν· Ἐπίσημοι δὲ εἶναι καὶ αἱ περὶ ὁράσεως ἐξετάσεις του.

§. 351. Ἡ δόξα τοῦ Βερκελέϊου δὲν ἀνῆρει τὸν Πυρρονισμόν, ἀλλὰ τὸν ἐπερέουε βαθύτερα. Τὸ ἐγνωρίσθαι αὐτὸν Ὁυμος, γεννηθεὶς εἰς Ἐδμבורγόν τὸ 1711, καὶ ἀλλάξας τὰ Νομικὰ μὲ τὴν Ἰστορίαν καὶ Φιλοσοφίαν, καὶ εἰς αὐτὰ ἀφιερῶσας ὅλην του τὴν ζωὴν. Μὲ βαθέως εἰσχαρτοῦσαν ὀξύνοϊαν ἀνηρέυνησε τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἐγνωσκόν καὶ πράττον ὄν, ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Λωκκιά-

κῆς ἐμπειρίας. Διὰ τῶν συλλογισμῶν του ἐφέρθη εἰς τὸν Πυρρῶνισμόν, καὶ ἐξέφρασε τὰ ἀποτελέσματά του μὲ ἀκρίθειαν μεγάλην καὶ εὐκρίνειαν καὶ γλαφυρότητα· ὅλαι αἱ εἰρηνοίαι εἶναι ἢ ἀντιλήψεις αἰσθητικαί, ἢ ιδέαι· αὐταὶ εἶναι ἐκείνων ἀντιγράφαί μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι ἀσθενέστεραι· ὅλα τοῦ νοῦς τὰ ἀντικείμενα εἶναι ἢ ἀσχολίαι εἰς τὰς ιδέας, ἢ πράγματα τῆς πείρας. Τελευταῖος λόγος τῆς πληροφορίας μας εἶναι ἢ αἰσθήσεις, ἢ μνῆμη, καὶ οἱ ἐκ τῆς αἰτιολογίας συλλογισμοί· ἢ δὲ αἰτιολογία δὲν γεννᾶται ἐκ συλλογισμῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς συνηθείας καὶ τῆς τῶν ἐννοιῶν συγκυρήσεως· δὲν ὑπάρχει λοιπὸν γνῶσις ἄλλη παρὰ τὴν πείραν, οὐδὲ Μεταφυσική. Ἡ πείρα δὲν ἔχει τὴν ἐνέργειαν τῶν μαθηματικῶν ὑποδείξεων, ἀλλὰ σφρίζεται τελευταίου εἰς ὁρμὴν φυσικὴν, ἣτις δύναται νὰ μᾶς ἀπατά. Τουλάχιστον ἠμπορεῖ νὰ γείνη ἀμπίβολος ἢ πείρα ὡς πρὸς τὴν ἀντιλογίαν τῆς φυσικῆς ὁρμῆς καὶ τῆς κοινῆς φιλοσοφίας, εἰς τὰς ιδέας τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰτιολογίας, εἶον ὁ Πυρρῶνισμὸς οὗτος δὲν ἐνικάτο ἀπὸ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς. Γεωμετρία καὶ Ἀριθμητικὴ εἶναι ἀντικείμενα τῆς ὑψηλῆς ἐπιστήμης. Κριτικὴ ἢ Αἰσθητικὴ καὶ Ἠθικὴ, τῆς αἰσθήσεως· ἔλαι δὲ αἱ λοιπαὶ ἔρευναι σρέφονται εἰς πράγματα. Τοῦτον τὸν μέτριον Πυρρῶνισμόν ἐφήρμοσεν ὁ Ὀυμῶς εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν ἕπαρξιν, τὴν πρόνοιαν, τὰ θαύματα, τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι ταῦτα δὲν ἐπιδέχονται ἀσφαλῆ καὶ βεβοίαν διὰ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς πληροφορητικὴν ἀπόδειξιν· ἤθελε δὲ καὶ τὴν αὐτοχειρίαν ἀνεύθυνον· εἰς τὸ πρακτικόν ὁ Ὀυμῶς δὲν ἦτο Πυρρῶνιστὴς· ἢ δὲ ζωὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ του ἦσαν ἀξιο-

είδασα. Ἀπέθ. 1776 τὴν 25 Ἀυγούστου μετ' ἐκτετατὴν ἐπιδημίαν.

§. 352. Τοῦ Ὄυμου ὁ Πυρρῶνισμὸς, ἐπειδὴ δὲν ἐπέραζε μόνου τὰ ἐμπειρικὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ τὰς θεωρητικὰς γνώσεις, ἐπροξένησε μεγάλην ταραχήν. Ἐφανήθησαν κατ' αὐτῆς πολλοὶ ἀνταγωνισαί, οἱ ὅποιοι δὲν ἐκτύπησαν τὴν ἀρχὴν τῶν πυρρῶνικῶν τοῦ συλλογισμῶν, οὐδὲ τὴν ἐξηθεύσαν, ἀλλ' ἀνεφέροντο εἰς τὴν κοινὴν ἀνθρωπίνην ὁρμὴν, ἣτις ἦτο αὐτὸ τοῦτο, τὸ ὅποιον ἤθελεν ὁ Ὄυμος. Μεταξὺ τῶν πολεμίων τούτων εἶναι Θωμάς Ρέϊνδρος, διδάσκαλος εἰς Γλασκοβίαν (ἀπ. 1796), ἐντιμὸς τῆς ἀληθείας θεωρητικῆς. Ἰάμης Βεατρία διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς εἰς Ἐδμβούργον, καὶ ἔπειτα εἰς Ἀμσελίδαμ (ἀπ. 1804), ἐπροστάθη μετ' ἐπιμονὴν περισσοτέραν καὶ ὑψηλότερον φιλοσοφικὸν πνεῦμα νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ Πυρρῶνισμοῦ πολεμουμένας ἀληθείας· καὶ Θωμάς Ὀσβάλδος, Σκωτιακὸς ἱερεὺς, προήγαγεν εἰς τὸ μέγιστον τὴν ἀνθρωπίνην ἐρμῆν καὶ αἴσθησιν, καὶ τὴν ἔκαμε τὴν πρωτίστην ἀρχὴν καὶ τὸ κριτήριον ἀπάσης ἐξετάσεως. Παρέκδασιν ἀπὸ τῆς θεωρίας τὸ νὰ θεωροῦμεν πᾶσαν πληροφορίαν εἰς τὴν ἀπόδειξιν, εἶπεν Ἰωάν. Πριστλέϋος, ὅστις ἔκρινε τὸν Ὄυμον καὶ τοὺς ἐναντίους του, τοὺς δευτέρους εὐτυχέστερα (ἐνόμασε δὲ τὰς ὁρμὰς δικαίως κεκρυμμένας ποιότητας) παρὰ τὸν πρῶτον, ἐπειδὴ εἰς τὸν Ὄυμον ἀντέθεσε ἀσαφῆ ἀπόδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως.

§. 353. Καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐρύλαττεν ἡ φιλοσοφία τὴν ἐμπειρικὴν φρονίαν, τὴν ὅποιαν ἔλαβεν ἀπαξ καὶ ἄλλοτε μὲν μετ' ὀξύνουσαν, ἄλλοτε δὲ μετ' ἐπιμονῆν

καὶ ἐπιπόλαιον θεωρίαν ἐπὶ τῆς πείρας ἐπροσπάθει νὰ φυλάξῃ τὴν ἀγάπην τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἡ Θρησκεία ἀπέβη τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς ἐρεύνης καὶ τοῦ δισαγῆου· οὕτω καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπεκράτησεν ἡ αὐτὴ σπουδὴ, ἀλλὰ μὲ προσδιορισμοὺς τινάς, οἵτινες ἔκειντο εἰς τὴν φύσιν τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ κλήρου περιορισμὸν τῆς ἐλευθεροφροσύνης του. Οἱ Φιλόσοφοι ἐσπούδαζαν νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν· ἔβαλαν ὁμῶς ἐπιπολάτως καὶ ἀσθενῶς τὴν βάσιν εἰς τὸν ἀγαλίνωτον φωτισμὸν, καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον ἀπέδειχναν φυσικόν, τὸν δὲ κόσμον ἀπεθίοναν· Οἱ Συγγραφεῖς τῆς ἐγκυκλοπαίδειας καὶ ὁ Βολταῖρος ἔκαμαν ἀμιλλαν εἰς τοῦτο· καὶ οἱ ἀγαθώτερα φρονούντες, καθὼς ὁ Ρουσσώ, ἔβλαψαν πλέον μὲ τὰς καλὰς ἐκφωνήσεις των παρ' ὅσον ὠφέλησαν.

§. 354. Πολὺ ὑστερα ἔκαμὲ τινα ταραχὴν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Πυρρῶνισμὸς τοῦ "Ουμου, ὅταν ἤδη εἶχε καταπέσειν ἡ ἀγάπη τῆς βασιμῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης, καὶ τὸ παράδειγμα πολλῶν ἀποτυχιῶν ἐγέννησε τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐνδιδεσπαρμένη εἰς πολλὰ συστήματα, καὶ ἐμδῆκε κατώτερος σκοπὸς καθολικότητος εἰς τὸν τόπον τοῦ ὑψολοτέρου (ἐκλεκτικὴ καὶ ἐμπειρικὴ δόξα)· καὶ πρότερον μὲν ὁ Πυρρῶνισμὸς ἦτο ἀμυντήριον ὄπλον κατὰ τῆς τυραννίας ἐνός τινος συστήματος· τώρα δὲ, ἀποτέλεσμα τῆς ἀμηχανίας καὶ ἀδιδαιότητος τοῦ ἀνθρώπου λόγου· ἡ προτίμησις τῆς ἐμπειρίας ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῶν θεωρητικῶν συστημάτων· ἐκ ταύτης τῆς αἰτίας ἤρχισε τὸ σύστημα τοῦ Ἰω. Βερούχου Βασεδοβίου (ἐγεν. εἰς Ἀμβούργον τὸ 1723, ἀπ' 1785), ὃς

Περίοδος Γ'. Τμήμα Β'. Περιοχή Β'. Κεφ. Α'. 247

τις ἐσπούδασε νὰ ἐνώσῃ τὴν βασιμότητα μὲ τὴν κοινωφέ-
λειαν, καὶ παρέστησε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐαρέστησιν,
καὶ τὴν ὀναλογίαν ἀρχὴν τῆς ἀληθείας, καὶ ὑπέθεσε χρέος
τι πίστεως διὰ τὰς πιθανῶς ὑπὲρ φύσιν γνώσεις. Ἐδῶ ὡσαύ-
τως ἀνήκουσιν ἡ ἐπίκαισις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μεινέρου,
ἡ μετὰ τὸ Λοσσίου καὶ Τετένα λογομαχία περὶ τῆς
ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀληθείας, ἡ σπουδὴ τοῦ πρώτου νὰ
παράξῃ τὸ συστήματος τῶν νεύρων καὶ τῆς τούτων κινή-
σεως τοὺς διανοητικοὺς κανόνας· καὶ τὰ διδακτικὰ βιβλία
τοῦ Φαδερσχένου. Δεικνύουσι δὲ μόνον τὴν εἰς τοὺς Γερμα-
νοὺς προειδιάζουσαν σπουδὴν περὶ βασιμότητος καὶ τιμῆς
τῶς ἱερῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ὑπόληψις τῆς Ματαρσι-
κῆς ἔπεσε· ἠύξησε δὲ ἐξ ἐναντίας ἡ ἐμπειρικὴ Φιλοσοφία
καὶ μάλιστα ἡ Ψυχολογία σιμὰ τῶν Γερμανῶν καὶ Ἄγγλων.
Κατὰ τοῦτο ἐράνη ἐπίσημος Ἰω. Νικ. Τετένας, ὅς
τις ἠκολούθησε μὲ διαπαρασκευὸν νοῦν καὶ προήγαγε τὴν Λω-
κιακὴν ἐρευναν τῆς τῶν γνώσεων ἀρχῆς, διὰ νὰ εὕρῃ τὰς
ἀρχικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, καὶ νὰ τερεύσῃ τὰς βάσεις
τῆς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀληθείας, καὶ νὰ ἀναιρέσῃ τοῦ Οὐ-
μου τὸν Πυρόωνισμὸν, καὶ νὰ δείξῃ τὸν δρόμον εἰς βαθυ-
τέρας ἐρεῦνας· ἀλλ' ἔδωκαν εἰς αὐτοῦ προσοχὴν πολλὰ
ὀλίγοι.

